

Ethisch perspectief

We kunnen op verschillende manieren met de natuur omgaan: onderzoeken, verzorgen, behandelen en gebruiken. Maar niet alles wat kan, is ook wenselijk. Vanuit een ethisch perspectief staat de vraag centraal of wat kan ook wenselijk is.

♣ Walvisjacht

Een tijd geleden is er een conferentie geweest waarin een aantal landen vertegenwoordigd was. De centrale vraag daar was: hoe horen we in de toekomst met walvisjacht om te gaan? Hieronder worden de standpunten van een paar deelnemende landen weergegeven.

Japan: Dit land wil op alle walvissen blijven jagen.

- Walvissen leven van de vis die de Japanners zelf nodig hebben om te leven. Op Japan is geen veeteelt mogelijk.
- Er komt werkeloosheid in de walvisindustrie als er een vangstverbod wordt ingesteld.
- Er zijn veel meer walvissen dan er geschat worden. De schattingen kloppen niet.

Rusland: Dit land wil alleen op walvissen jagen die niet beschermd worden of ten dele beschermd worden.

- De Inuit die in Siberië wonen moeten op alle walvissen kunnen blijven jagen. Het is nodig voor hun levensonderhoud.
- De Russische fabrieksschepen zullen niet op beschermde walvissen jagen, uitgezonderd de potvis. Zij zullen gaan jagen op de kleinere walvissen.

Engeland: Dit land jaagt niet op walvissen, maar voert veel walvisvlees in.

- Vangst op walvissen stopgezet, maar de invoer van walvisvlees is noodzakelijk. Dit wordt gebruikt als voedsel voor onze huisdieren: katten en honden.
- De mensen van de Faeröer eilanden moeten dezelfde rechten krijgen als de Inuit. De mensen verdienen er zo ook nog wat extra bij.
- De walvisvangst moet beperkt worden. Er mogen niet meer walvissen worden geschoten dan er jaarlijks bijkomen.

Nederland: Dit land jaagt niet op walvissen, en heeft de invoer van walvisvlees verboden.

- Er mag helemaal niet op walvissen worden gejaagd. De aantallen walvissen moeten zich eerst weer uitbreiden.
- De invoer van walvisvlees moet worden verboden. Pas dan kunnen andere landen geen geld meer verdienen aan de walvisjacht.
- Men moet voor het voer van katten en honden maar andere dieren gebruiken.

Wat mag je er mee doen?

1. Inventariseer keuzemogelijkheden
2. Ga na met wie er rekening moet worden gehouden
3. Onderzoek waarden en consequenties van keuzemogelijkheden
4. Maak een beargumenteerde keuze

Vanuit een biologisch perspectief willen we weten wat het geval *is*, vanuit een technologisch perspectief vragen we ons af wat *kan*, vanuit een ethisch perspectief gaan we na wat *mag*. Mogen we bijvoorbeeld wel op walvissen jagen? Een ethische vraag wordt vaak pas gesteld als er keuzemogelijkheden zijn. Toen we nog niet op walvissen konden jagen omdat we niet over middelen beschikten, vroegen we ons ook niet af of het wel mocht. Binnen de ethiek spelen feiten een rol maar uiteindelijk gaat het om het vormen en beargumenteren van een mening: welke van de keuzemogelijkheden is wenselijk en waarom? Bij het beargumenteren van een mening spelen drie zaken een belangrijke rol: belanghebbenden, consequenties en waarden. We zullen deze achtereenvolgens kort bespreken.

Bij elke ethische kwestie zijn er meerdere belanghebbenden. Dit zijn partijen voor wie de betreffende keuze gevolgen heeft. In ons voorbeeld van de walvisjacht zijn dit bijvoorbeeld: de walvissen, de walvisjagers, mensen die werken in de walvis verwerkende industrie etc. Bij het kiezen dien je rekening te houden met de verschillende belanghebbenden. Dat betekent uiteraard niet dat je besluit altijd voor alle belanghebbenden positief zal uitvallen, maar je dient je op zijn minst te realiseren wat de consequenties van een beslissing voor de verschillende belanghebbenden zijn en deze af te wegen.

Bij dat afwegen spelen waarden een belangrijke rol. Waarden zijn dingen die je belangrijk vindt in het leven. Denk bijvoorbeeld aan vrijheid, andere geen pijn doen, geluk, eerlijk delen et cetera. Uiteindelijk kies je voor iets omdat dit de waarden die jij het belangrijkste vindt, het best dient. Als je het leven van walvissen het allerbelangrijkst vindt, veel belangrijker dan het inkomen van mensen die leven van de walvisindustrie dan kies je voor afschaffen van walvisjacht. Mensen brengen dus een rangorde aan in waarden, van minst naar meest belangrijk. Bij het bepalen van je mening over een ethische kwestie is het van belang dat je overzicht hebt over keuzemogelijkheden, dat je de gevolgen van een keuze voor verschillende belanghebbenden in je overweging betreft, en dat je bij het vormen van een mening de waarde het zwaarste laat wegen die ook voor jou ook het zwaarste weegt.

Toepassingsmogelijkheden

Ook in het biologieonderwijs wordt er af en toe met leerlingen gediscussieerd over ethische kwesties. Mag je dieren eigenlijk wel eten? Mag je spinnen doodtrappen? Mag je kippen in legbatterijen houden? Mag je een keer per jaar met vliegtuig op vakantie? Vaak leiden deze vragen tot veel emoties maar ook vaak tot een ontevreden gevoel bij de docent en bij (sommige) leerlingen na afloop van de discussie. Er wordt niet altijd goed naar elkaar geluisterd, een mening wordt niet altijd beargumenteerd, men gaat niet op elkaars argumenten in en lang niet alle leerlingen doen aan de discussie mee.

Het gebruik van het ethisch perspectief kan vreemd genoeg vaak worden verbeterd als er juist minder worden gediscussieerd. In plaats van *verdedigen van meningen* in een discussie zou er meer aandacht moeten zijn voor het *vormen van meningen* door inventariseren van: (a) keuzemogelijkheden (b) belanghebbenden; (c) consequenties (d) van waarden die aan keuzes ten grondslag liggen. Natuurlijk kan er dan nog steeds worden gediscussieerd maar de discussie krijgt dan een andere plek. Zo is het bijvoorbeeld zinvol om bij de introductie van een ethische kwestie de meningen middels een korte discussie te peilen. Daarna volgt een fase van meningsvorming waarvoor een strategie hieronder wordt beschreven. Na deze fase kan er opnieuw een groeps- of klassikale discussie plaatsvinden waarin leerlingen hun mening nu met argumenten kunnen verdedigen. Hieronder wordt een strategie voor meningsvorming kort besproken. Elk van de onderdelen van deze strategie kan ook afzonderlijk worden toegepast.

- ♣ *inleven in verschillende belanghebbenden*
Neem als voorbeeld de kwestie: Mag je kippen in een legbatterij houden? Leerlingen zullen het in eerste instantie vaak snel eens zijn over deze kwestie: Mag niet want dat is zielig voor de kippen. Ze bekijken dan echter de kwestie vanuit één belanghebbende (de kip) en vanuit één waarde (welzijn van de kip). Je kan hen echter stimuleren meerdere belanghebbende in deze kwestie op te sporen en hen vervolgens vragen in te leven in de positie van deze belanghebbenden: wat zou die kiezen en waarom? Wat zou de boer willen, wat willen de meeste mensen die eieren eten? In veel gevallen zullen leerlingen dan tot de ontdekking komen dat ze eigenlijk helemaal niet weten wat bepaalde belanghebbenden willen en dat ze daar dus meer informatie over moeten gaan (op-)zoeken.

- ♣ *keuzemogelijkheden op een rijtje zetten*
Inleven in belanghebbenden leidt vaak al tot een eerste inzicht in keuzemogelijkheden. Je kunt kippen in legbatterijen houden, maar ook buiten gewoon vrij in de wei, of ze binnen laten scharrelen et cetera. Het is belangrijk om leerlingen te stimuleren creatieve alternatieve keuzemogelijkheden te bedenken. Ook hier is vaak extra informatie noodzakelijk om te kunnen beoordelen of een keuze wel echt mogelijk is (of het dus technisch kan). De vraag of het ook wenselijk is, wordt later aan de orde gesteld.

- ♣ *consequenties van keuzen verhelderen*
Elke keuze heeft bepaalde consequenties voor de verschillende belanghebbenden. Deze consequenties kunnen door leerlingen worden verkend.

- ♣ *verhelderen van waarden en beargumenteerd kiezen*
Elke keuze heeft zijn consequenties en deze consequenties waardeer je, wat vind je belangrijk en wat vind je minder belangrijk. Op grond van deze afweging kunnen leerlingen kiezen wat ze het meest wenselijk vinden.